

Bálint Sándor a boldoggá avatás küszöbén

GARAI DÁVID PÉTER

Abstract

This article explores the life of a lay person, Sándor Bálint (1904-1980), who lived an exemplary Christian life and whose process of beatification is currently underway. As a renowned professor and researcher of religious ethnography, a devoted politician, as well as a faithful Christian, Bálint served his country and every person he met with persistent and humble love. His life can be seen as a true realisation of the teaching of the Second Vatican Council concerning sainthood and the role of lay persons in the Church and society.

Keywords: *Sándor Bálint (1904-1980), religious ethnography, sainthood, social role of the laity, Eucharistic spirituality.*

Kulcsszavak: *Bálint Sándor, vallásnéprajz, életszentség, világi krisztushívők szerepe a társadalomban, eucharisztikus lelkiség.*

Bálint Sándor (1904–1980) szegedi paprikatermesztő családban született. Édesanyja egyedül nevelte fiát férje korai halála után.

A szegedi piaristáknál érettségizett. Már egyetemi tanulmányai alatt nagy érdeklődést mutatott a néprajz, a nyelvészet, a művészettörténet és a zene iránt. A szegedi táj néprajzi, vallásnéprajzi örökségének kutatója, a magyar szakrális néprajz hazai úttörője lett. A szülőföldje szókincsét szótárba gyűjtötte. Pedagógus, könyvtáros, majd 1933-tól egyetemi tanár.

Házassága Németh Sárával, bár krízisekkel terhelt, de mégis példaértékű. A 20. század szélsőségek felé hajló politikai áramlatai között is a szűk, de igaz úton maradt, a keresztény értékek képviselője lett a Parlamentben.

Gyakorló katolikusként napi áldozó, emiatt tanári katedrájától megfosztották. A kommunista diktatúra éveiben megfigyelték, később kényszernyugdíjazták.

I. BEVEZETŐ

Bálint Sándor boldoggá avatási ügye az elmúlt évben – mely egyben halálának 40. évfordulója is volt – új szakaszába lépett. A Szeged-Csanádi Egyházmegye elkészítette, majd átadta a Szentszéknek azt a *Positiót*, mely tartalmazza Bálint Sándor életrajzát és a vele kapcsolatos tanúvallomásokat.

Életútja példaértékűen tükrözi a II. Vatikáni Zsinat tanítását a világi krisztushívők tanúságtételével kapcsolatban. A világban, társadalmi szerepvállalásaiban Bálint Sándor hivatásként élte meg keresztény hitét, a zarándok egyház közösségével együtt vállalta az életszentség útját. Maga is sokszor ténylegesen zarándokolt, gyűjtötte és tanulmányozta a keresztény hittől ihletett néprajzi örökségünket. Ha egy szóval akarnánk megragadni hivatását, akkor azt mondhatnánk, hogy hivatása a *jelenlét* hivatása volt. A jelenben élt, bár néprajzkutatóként a múltat, a történelmet is jól ismerte, szülőföldjének, a szegedi tájnak földjéhez, népéhez ezernyi szállal kötődött. A 20. század szélsőséges eszmei áramlatainak ellenállva ideálja a krisztusi ember maradt.

Bálint Sándor életének bemutatása során főként saját naplójára,¹ Barna Gábor előadására,² ifj. Lele József visszaemlékezéseire³ és Csapody Miklós könyvére⁴ támaszkodom. Bálint Sándor néprajzkutató, a *szakrális néprajz* hazai úttörője. Alakjának sokszínűsége rendkívüli. Tisztelhetjük benne a művelt egyetemi tanárt, a kutató etnográfust, a felelősségét átérző politikust, a házasságában kríziseken átment, de szeretetében megmaradó férfit,⁵ a haza-

¹ BÁLINT SÁNDOR: *Breviárium*, Mandala, Szeged, 1997.

² BARNA GÁBOR: *A „legszögedibb szegedi” Bálint Sándor*. A Szegedi Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének szervezésében elhangzott előadás (2018. 11. 21.), Szegedi Tudományegyetem archív anyaga [2020. 04. 16.] <https://u-szeged.hu/szabadegyetem/legszogedibb-szegedi/legszogedibb-szegedi-190307?objectParentFolderId=44076>

³ IFJ. LELE JÓZSEF: *„Az Úr készen találta Őt”. Bálint Sándor élete*, Korda, Kecskemét, 1996.

⁴ CSAPODY MIKLÓS: *Bálint Sándor élete és politikai működése 1904–1980*, Korona, Budapest, 2004.

⁵ Bitó Józsefné visszaemlékezése Bálint Sándor feleségéről, Németh Sáráról és kettejük kapcsolatáról: „Hogy mennyire szerette Sárát, azzal is bizonyította, hogy szó nélkül útjára engedte, és harag nélkül emlegette, amikor már elment. Sára fiút szült attól a férfitől, akivel elment. Ő ezt is – hallgatólagosan – tudomásul vette. Édesanyja halála után a neki oly drága emlékü alsóvárosi szülőházat eladta, hogy Sárát segíthesse, aki Pesten egyedül nevelte a fiát. Később Sára betegeskedett, és Sándor bácsi úgy vette magához Sárát a fiával együtt, mintha tegnap mentek volna el, és ma hazajöttek.” In IFJ. LELE JÓZSEF: *„Az Úr készen találta Őt”*, i. m., 76. „Most tíz esztendeje, hogy mindent Sárának akartam adni, de minden nálam maradt. Óh szegény gazdag, aki folyton el akarod magadat ajándékozni, de mindig

szeretetet a hétköznapi szolgálatában megélő honfitársunkat és nem utolsó sorban a kapott kincsekkel jól gazdálkodó sáfárt, a „legszőgedibb szegedit”.⁶

Személyiségének egyik jellemző vonása, hogy a problémákat, helyzeteket tudta tárgyilagosan vizsgálni, ez később a politikai szerepvállalása során segítette, hogy ne sodródjon az épp aktuális szélsőséges áramlatokkal.⁷ Ugyanakkor az embert és az emberi élet egészét misztériumként csodálta, ezt a készségét a hit értékes talentumának tekinthetjük.⁸

2. ÉLETRAJZÁNAK FŐBB ÁLLOMÁSAI

1904-ben, amikor egy szeged-alsóvárosi paprikatermesztő családban Bálint Sándor megszületett, szokásaiban és életmódjában az I. világháborúig még élt az a parasztpolgári agrár társadalom, melyet Móricz Zsigmond és Móra Ferenc regényeiből, Tömörkény István novelláiból, valamint Juhász Gyula verseiből ismerhetünk. A *szőgedi nemzet*,⁹ a tanyavilág életének minden rétegét feltárta. Tanulmányt írt a szegedi paprikáról,¹⁰ Szeged környékének művészettörténetéről és a hétköznapi életet átszövő vallásos népi megnyilvánulásokról, melyek főként a katolikus hitből nyerték inspirációikat. A *Szegedi szótár*ban összegyűjtötte a szegedi táj jellegzetes kifejezéseit is.¹¹ Talán legtöbbet idézett írása

megmaradsz magadnak. Világgá akarsz indulni, és nem akarsz elhinni, hogy a világot a szívedben hordozod. Meg akarsz a szerelmet hódítani, és nem látod, hogy már régen a királya vagy.” BÁLINT SÁNDOR: *Breviárium*, i. m., 1997, december 26-ai bejegyzés, 51.

⁶ BARNA GÁBOR: *A „legszőgedibb szegedi” Bálint Sándor*. A Szegedi Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének szervezésében elhangzott előadás, i. m.

⁷ KORONCZ LÁSZLÓ: „Édesanya tanult embert akart belőle nevelni, de sokkal többet kapott fiában a Gondviseléstől. [...] A piaristáknál szigorú nevelésben részesült. Az édesanyjától örökölt szelídségét, feltétlen szolgálatkészségét és alázatosságát itt fejlesztette olyanná, amilyennek mi megismerhettük: szerénynek és mégis szigorúan tárgyilagosnak, amely egész életén át egyik fő erénye maradt.” In IFJ. LELE JÓZSEF: *„Az Úr készen találta Őt”*, i. m., 13.

⁸ „Szemlélődő természet vagyok, [...] aki folyton nem is az életet, hanem a létet méregeti.” In BÁLINT SÁNDOR: *Breviárium*, i. m., 22.

⁹ BÁLINT SÁNDOR: *A szőgedi nemzet*, 1–4. A szegedi nagytáj népelete, in A Móra Ferenc Múzeum évkönyvei 1974–1983.

¹⁰ BÁLINT SÁNDOR: *A szegedi paprika*, Akadémia Kiadó, Budapest, 1962.

¹¹ BÁLINT SÁNDOR: *Szegedi szótár*, 1–2., Akadémiai Kiadó, Budapest, 1957.

egy trilógia, a *Karácsony, húsvét, pünkösd* és az *Ünnepi kalendárium* kétkötetes gyűjteménye.¹²

Az egyetemi gyakornoki évek alatt kezdett el komolyan gyűjteni, azaz kezdte összeszedni a szegedi táj szellemi, társadalmi, néprajzi és vallási örökségét. Helyettesítő tanárként kezdi pályáját, földrajztankönyvet ír, mellette ifjúsági könyvtár vezetője, majd 1933-tól az egyetemen tanár, illetve a szegedi katolikus tanítóképzőben tanít 1931–1945 között magyart, történelmet, földrajtot.

Az 1930-as évek a katolikus megújulás időszaka volt, melynek hazánkban emblematisztikus alakjai: Prohászka Ottokár püspök, valamint Majláth Károly Gusztáv gróf erdélyi püspök, aki a *Regnum Marianum* megalapítója volt, valamint Kanter Károly esztergomi kanonok, az eucharisztia nagy apostola:

„Szegeden, a püspöki és egyetemi várossá emelkedő korábbi parasztvárosban sugárzó szellemi élet bontakozott ki. A népi íróktól kezdve Sík Sándorig és Bálint Sándorig Szeged adott otthont a néppel azonosulni tudó magyar értelmiségnek.”¹³

P. Kerkai Jenő SJ ifjúsági missziójának köszönhetően alakulnak meg a KALOT-¹⁴ és a KALÁSZ-mozgalmak,¹⁵ melyekben Bálint Sándor is részt vett, ezzel megalapozta későbbi politikai aktivitását.

A II. világháború végén, amikor a szovjet csapatok bevonultak Szegedre, tanítványai Bálint Sándortól vártak iránymutatást, hogy mitévők legyenek a kétségbeesett helyzetben:

„Fiatalok, akik állásfoglalást várnak tőlem. Nehezen akarják megérteni, hogy nem változott semmi. A feladat most is ugyanaz: az életnek önmagunkkal való megszentelése. Csak egyet akarhatunk most is, hogy a látszatokkal szemben a

¹² BÁLINT SÁNDOR: *Karácsony, húsvét, pünkösd. A nagyünnepek hazai és közép-európai hagyományvilágából*, Szent István Társulat, Budapest, 1973. BÁLINT SÁNDOR: *Ünnepi kalendárium*, 1–2., Mária-ünnepek és jeles napok hazai és közép-európai hagyományvilágából, Neumann Kht., Budapest, 2004, mek.oszk.hu [2020. 04. 16.] <http://mek.oszk.hu/04600/04657/html/unnepikii0028/unnepikii0028.html>

¹³ BALOGH MARGIT: *A KALOT és a katolikus társadalompolitika 1935–1946*, MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1998. Társadalom és művészettörténeti tanulmányok 23, 32, in CSAPODY MIKLÓS: *Bálint Sándor élete és politikai működése 1904–1980*, Korona, Budapest, 2004, 55.

¹⁴ Betűszó: *Katolikus Agrárfjúsági Legényegyletek Országos Testülete*.

¹⁵ Mozaikszó: *Katolikus Leánykörök Szövetsége*.

lényeket segítsük a kereszt dicsőségéhez. Értsük meg, hogy az élet elsősorban boldog áldozat és csak a legvégén kötelesség.”¹⁶

Bálint Sándor 1945-ben a Keresztény Demokrata Néppárthoz csatlakozott. A kisgazda listán jut be a parlamentbe, később a Demokrata Néppárt képviselője. 1949-ben lemondott képviselőségéről, mivel a kommunisták megpróbálták a Mindszenty-ellenes propagandához felhasználni. A dilemma abban állt, hogy a katolicizmust haladásellenesnek, a haladást meg egyházellenesnek állította be a kommunista diktatúra, így a „senki két úrnak nem szolgálhat” elve alapján a legjobbak dilemma előtt álltak. „Bálint Sándor pedig valóban csak egy Urat szolgált, és amikor válaszüthöz ért, fölhagyott a politizálással.”¹⁷

Hívó, sőt napi áldozó volt és maradt egyetemi tanárként akkor is, amikor ezért 1950–1956 között megvonták tőle a tanítási engedélyt. Így ellenségei tanúskodnak arról, hogy személyében maguk is megtapasztalták azt az erőt, mely már jelenlétével is átformálni képes környezetét, épp ezért nem engedhették, hogy fiatalokat neveljen. A mellőzés megpróbáltatás és egyben kegyelem is volt. Így maradt ideje kutatni, írni, néprajzi gyűjtéseket végezni. 1957–1965 között újra taníthatott, míg egy kölcsön adott könyv miatt hat havi felfüggesztett börtönbüntetést nem kapott, majd kényszernyugdíjazták.

Tanári pálya, politikai szerepvállalás, néprajzi kutatás és mély vallásos meggyőződés hogyan fér meg egymás mellett egy személyiségen belül? Ehhez széles rálátás és egységesítő szintézis szükséges. Bálint Sándor gyerekként megtapasztalta azt a parasztpolgári létet, mely hétköznapi realizmusán túl ösztönösen hajlott erre a lét egészét egységben látó szintézisre. A szekularizáció hatására átformálódott gondolkozás az emberi lét egységét széttörve már nem látja olyan egységesnek a lét szintjeit. Külön képes értelmezni az élet jelenségeit, a tudományágak részterületeinek sajátos törvényszerűségeit feltárva analizál. A tudományágak mintájára az életet is ilyen részterületekre bontja szét, míg a vallásos meggyőződés egy elszigetelt tortaszelet lesz csak az élet nagy egészéből.

„A maga módján a nép is iparkodik a lét nagy misztériumaira feleletet adni. A világ és az élet az ő számára is izgató rejtély, amelyet a költőkhöz és filozófusokhoz hasonlóan ő is meg akar érteni és magyarázni. Értelmező kísérlete egyszerű, a lényeket kereső, de naivságában is költői. Nem egyoldalú, mint a tudománynak merőben racionalisztikus magyarázata. Bár a nép éles megfigyelő, mégsem merül el a részletekben, mindenütt a nagy összefüggéseket igyekszik

¹⁶ BÁLINT SÁNDOR: *Breviárium*, i. m., 78.

¹⁷ CSAPODY MIKLÓS: *Bálint Sándor élete és politikai működése*, i. m., 249.

megpillantani. Ezzel függ össze a népköltészetnek, népművészetnek a stilizáció-ra való hajlandósága is, amely voltaképpen a szemlélet realizmusában gyökerezik. A paraszt »a természet ölen« a »valóságok« között él, és mégsem naturalista. Felsőbbséges megfigyelő erejével mindenütt megtalálja a lét titokzatos ritmusát, a formát, amely a dolgok életét adja meg. E stilizáló készség természetesen analízisellenes, az ismeret és élmény maximuma, amelyik mindent elhagy, ami a képzetek tisztaságát és mélységét megzavarhatná.”¹⁸

Bálint Sándor kutatása, gyűjtése révén rávilágított arra a gazdag szakrális néprajzi örökségre, mely bőséges tárgyi és szellemi hagyatékban maradt ránk, tanúskodva az előttünk járt nemzedékek vallási meggyőződéséről, mely az élő hit lenyomatait hagyta maga után az élet különböző területein. Az egyéniséget elismerni, azt egy kollektív összetartozástudat gondolati horizontján szemlélni; az autonómiát és közösséget gondolati harmóniába hozni képes az a keresztény hit, mely kultúránk alapja. „A magyarság, ha meg akar maradni ezen a földön, hivatása: a syntesis. Ezt teljesíti Szt. István országa: népeket, kultúrákat összebékített, sajátosságait megtartva. Ha fennmarad a magyarság, a kereszténységnek köszönheti.”¹⁹ Ezt az egyensúlyt állandó veszély fenyegeti mind a kollektivizmus, mind az individualizmus részéről. Bálint Sándor egy erdélyi körútja után így ír erről: „Itt érzem különösen, hogy az együttélés lényege, a társadalom lelke nem a kompromisszum, hanem a harmónia. [...] az életnek felmagasztalt egyszerűsége, a kollektivizmusnak és az autonómiának bölcs egyensúlya.”²⁰

Bálint Sándor is egységes személyiség, s személyiségének egysége életszent-ségét igazolja. Kedves pályatársa és barátja, Erdélyi Zsuzsanna ezt fogalmazta meg visszaemlékezésében: „Vannak tudósok, akik szakmailag kiválóak, de emberi életük kifogásolható. Bálint Sándornál ez a két dolog tökéletes, rá oly jellemző egyensúlyban volt.”²¹ A jelentések nagy mennyisége mutatja, hogy végig megfigyelték. Csapody Miklós *Bálint Sándor élete és politikai működése* címmel írt könyve rendszeresen utal ezekre, illetve idézi a megfigyelések, házkutatások anyagát. Csapody például egy Laurence Olivier fedőnevű besúgó rendhagyó jelentését is hozza egy lábjegyzetben: „Óriási műveltségű ember. Becsületes, igaz katolikus, sőt egy méterrel még a jó katolikus felett van. Nem csinál be-

¹⁸ BÁLINT SÁNDOR: *Népünk ünnepei*, Szent István Társulat, Budapest, 1938, 4.

¹⁹ CSAPODY MIKLÓS: *Bálint Sándor élete és politikai működése 1904–1980*, i. m., 78.

²⁰ Uo. 59.

²¹ IFJ. LELE JÓZSEF: „Az Úr készen találta Őr”, i. m., 56.

lőle titkot, hogy vallásos, és mindennap ott van a dómban, sőt naponta áldozik.”²² Az ellenséges megfigyelések ellenére Bálint Sándornak megmaradt igaz humanizmusa, emberszeretete, melyet környezete sokszor naivitásának tudott be, de nem volt más, mint a napi áldozások gyümölcse. Az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus évében kiemelhetjük, hogy Bálint Sándor is az eucharishtiából táplálkozva nyerte el a lelki erősség kegyelmét. P. Békési István jezsuita ezzel kapcsolatban így nyilatkozott: „Pár lépésre lakott a Fogadalmi templomtól, ott volt minden reggel a misszáléjával a reggeli szentmisén. [...] A liturgiának, az egyház ismeretének kevés nagyobb szakértője volt az országban, mint ő.”²³

3. AZ ÉLETSZENTSÉG FOGALMA

A II. Vatikáni Zsinat tanítása szerint az életszentségre való törekvés minden megkeresztelt ember hivatása. „Szentnek kell lennünk; a modern ember hivatott rá. »Egyetlen szomorúság van az életben, hogy nem akarunk szentek lenni.« [...] A legjobb dologról ne feledkezzünk meg. A katolicizmus nem világnézet, párt, emberi magatartás, hanem ezen túl a királyi ember lakomájára is hivatalosak vagyunk.”²⁴ A liturgia nyelvén fogalmazva: a húsvéti gyertya fényét vagyunk hivatva tovább sugározni a környező sötétségben. Bálint Sándor e szimbolika felhasználásával írja: „Elhagyatottságom ijesztő boldogságában, a sötét könyörtelen fényében meglátom magamat is, aki szent lehetnék, mert kegyelmet és hatalmat kaptam az éjszaka felmagasztalására.”²⁵ Bálint Sándor ebben a képben egyszerre ragadja meg a megajándékozottság boldogságát, mely személyes egyesülés Krisztussal, a világ világosságával, de kifejezi a missziós küldetést is a világosság kiárasztására.²⁶

²² CSAPODY MIKLÓS: *Bálint Sándor élete és politikai működése 1904–1980*, i. m., 497.

²³ Uo. 498.

²⁴ BÁLINT SÁNDOR: *Alkossunk új embert*. Naplófeljegyzéseiből; CSAPODY MIKLÓS: *Bálint Sándor élete és politikai működése 1904–1980*, i. m., 78.

²⁵ BÁLINT SÁNDOR: *Breviárium*, i. m., 14.

²⁶ „Az anyagtalan világ különösen a fény felé tájékozódik mint a lélek-Isten szimbólumához: »az Isten világosság, és nincs benne semmi sötétség« (1Jn 1,5); az Isten »megközelíthetetlen fényességben lakozik« (1Tim 6,16). János evangélista szerint »az Ige volt az igazi világosság, amely minden embert megvilágít« (1,9), Lukács szerint »a pogányok megvilágosítására« jött (2,32). Jézus maga mondta: »Én vagyok a világ világossága« (Jn 8,12; 9,5).”

Az egyházzal mint okos szűzzel való együttvirrasztás, reményteljes várakozás a Vőlegényre, az örök menyegzőre. Az ajándékba kapott időről élete vége felé így vall naplójában:

„Életemből hét szombatév már elmúlt. Itt a jóbel, nincs már messze a szabadulás. Látom már, Uram, hogy az idő, amelyet a világnak szántam, a Te ajándékod volt: nekem adtad, értem alkottad. Nem a világé, hanem kettőnké lesz már mindörökké.”²⁷

Krisztus jelenlétét ismerte fel, de ugyanígy felismerte, hogy az ajándékba kapott idő a világban való jelenlétre hív.

A világi krisztushívők szerepének jelentőségét a II. Vatikáni Zsinat szellemében Szent II. János Pál pápa a *Christifideles laici* apostoli buzdításában emelte ki. A kenyér és bor, tágabban értelve az egész világ konszekrációját az eucharisztiaiban maga Krisztus valósítja meg, de nem az ember közreműködése nélkül. Az áldozópapság kiemelkedő szolgálata által válhat jelenvalóvá az isteni örök áldozat. A világi hívek általános papsága arra hív meg, hogy az eucharisztiaiban részesülve, azzal egyesülve (*communio*), maguk is „átváltozva” átváltoztassák életüket, és krisztusivá alakítsák az emberi élet minden rétegét. Krisztus misztikus testének egysége születik meg ezáltal. Így lehet jelen a szentségi színekben az Úr életében részesülő hívő által az emberi élet társadalmi vonatkozásaiban is Krisztus. Az eucharisztikus élet, a Krisztussal egyesült élet vonásai fedezhetők fel Bálint Sándor életében.

4. BEFEJEZÉS

Tudományos, néprajzi kutatásaiban mélyre eresztette gyökereit különösen szülőföldje múltjába, de nem futamodott meg a jelenlét felelőssége elől a kor viszontagságai ellenére sem. Megbecsülte a számára jelenlevőt, a környezetet, a népet, az adottságokat és személyeket, tanári és közfeladatait. Életének kegyerét a krisztusi szolgálat szeretetében törte meg, hogy szétossza tanítványai, pályatársai és népe számára.

PÁKOZDI ISTVÁN: *A Bárány menyegzője. A római katolikus liturgia és a szimbólumok*, Tihanyi Apátság Kiadó, Tihany, 2010, 147.

²⁷ BÁLINT SÁNDOR: *Breviárium*, i. m., 62.

A hívő ember a tettek embere kell, hogy legyen. Bálint Sándor is az volt, tanított, írt, politikai és közfeladatait lelkiismeretesen ellátta, mégsem lett az emberi aktivitás „áldozata”. Tudott szemlélődni, megállni, ünnepelni. Befogadni Isten jelenlétét a pillanatokban. Önmagában, személyében vált a személyes Isten jelenlétének ikonjává, azaz szentté a világban:

„Szívünkben az Isten országa, és mi mégis a világban keressük. Nem hisszük el, hogy a világ nem a munkánkkal, hanem magunkkal válik teljessé: Isten először nem azt akarja, hogy dicsőségét hirdessük, hanem hogy mi legyünk az Ő dicsősége.”²⁸

²⁸ BÁLINT SÁNDOR: *Breviárium*, i. m., 70.